

Koncentrált rakodói üzemek kialakítása az erdőgazdaságban

DESSEWFFY IMRE

Az elmúlt időszakban erdőgazdasági szakembereinknél mind szélesebb körűvé vált az a törekvés, hogy a fahasználati munkák műszaki színvonalának és gazdaságosságának intenzív növelésére új megoldásokat találjanak. Az elmúlt fejlesztési időszak lényegében a munkák egyes fázisainak gépesítését jelentette. A gépesítésben elért eredmények a legnagyobbak a döntési, darabolási és szállítási munkákban. Főként a különböző mértékű feltártság és az eltérő domborzati viszonyok következtében a közelítési és kiszállítási munkák gépesítése még csak mintegy 50%-ot ért el. Az erősen munka- és bérigényes, de volumenükben ugrásszerűen emelkedő rakodási, kergezési és hasítási munkák végzésében pedig a gépesítés messze elmarad a műszakilag előirányozható és reálisan elérhető mértéktől.

A fahasználati munkák gépesítése teljes keresztmetszetében nemcsak jelentős, de szinte forradalmi változásokat eredményezett. Hatása alapvető a munkatermelékenység emelkedése, a fakitermelésben dolgozók bérezése és a néhez fizikai munka mind teljesebb mértékű megszüntetése terén. Az elmúlt időszak erre vonatkozó statisztikai adatainak elemzése meggyőzően bizonyítja ezeket a megállapításokat. A fakitermelési munkák termelési értékének változására, a munkabér változásra és a fakitermelési munkákban foglalkoztatottak létszámára vonatkozó — az 1. táblázatban közölt — számadatok tanúskodnak

1. táblázat

Fakitermelési munkák adatai

Gazdasági év	Termelési érték m/Ft	Munkabér m/Ft	Munkáslétszám fő
1958—59	907,882	139,976	12,945
1966—67	1,396,340	225,835	10,549
Index	153,8	161,3	81,5

arról, hogy a termelési érték és a felhasznált munkabér 150—160% nagyságrendű növekedésével egyidejűleg a munkáslétszám mintegy 80%-ra csökkent. Ezek a tények a munkatermelékenység mintegy kétszeresére való emelkedését jelzik. Ugyanakkor ez a változás hozott lehetőséget arra, hogy az erdőgazdasági dolgozók bérezését jelentős mértékben javítani tudtuk.

A fejlesztés jellemzője az elmúlt időszakban az volt, hogy az egyes munkaeszközök és az állati vonóerő géppel való helyettesítésére törekedtünk. Igyekeztünk az új gépek alkalmazásba vételéhez megfelelő munkaszervezést végrehajtani. A hagyományos munkamódszerek alapvető megváltoztatására azonban intenzív törekvések még nem voltak. Az egyes munkaterületeken elért jelentős mértékű gépesítés mellett továbbra is a vágástéri felkészítés és a választékokban történő anyagmozgatás maradt jellemző.

Nemcsak az ágazatra, de a népgazdaság egész területére érvényes jelenség, hogy a gépesítés fokának emelkedésével annak hatékonysága csökkenő tendenciát mutat. Ez a tendencia a fakitermelési munkák területén is jelentkezik. A fejlesztés során mind magasabb mértékűvé válik az eszközigény. A ráfordítások-

nak már nem jelentkezik ugyanaz a hatékonysága, mint a fejlesztés kezdeti időszakában. Hasonló jelenség felmerülése esetén a fejlesztés minden ágazatban már nem mennyiségi, de minőségi változást igényel. Ezt a minőségi változást az ipari termelés számos területén a nagyüzemi termelési módszerek alkalmazása által megkövetelt anyagkoncentráció biztosításával érik el. Ennek ismerete szükségsszerűvé teszi annak megvizsgálását, hogy a fakitermelési munkák során milyen lehetőségünk van az ipari jellegű munkavégzéshez szükséges anyagkoncentráció biztosításához.

A fatermesztési munka ciklusidejének szélsőségesen hosszú volta, az erdők és erdőterületek biológiai és földrajzi adottságai nem teszik lehetővé a fakitermelésnek térbeni nagyfokú koncentrállását. Lehetőség van azonban arra, hogy a térben szétszórtan jelentkező fahasználatoknak csak a legszükségesebb munkáit — szélső esetben csak a tőtől való elválasztást — végezzük a vágásterületen, s az eddig ugyancsak a vágásteren végzett munka többi fázisát koncentrállt munkahelyen nagytermelékenységű gépek és berendezések alkalmazásával biztosítsuk. Természetesen ez utóbbi esetben további előnyt jelent a biológiai lehetőségek figyelembevételével a vágásterületek koncentrállása is, ezért az jövőben célszerű lesz az üzemtervezés során ezt a szempontot is számításba venni.

Az iparszerű, koncentrállt rakodói üzem számos előnyt biztosíthat a vágásteri felkészítési módszerrel szemben. Alapvető és már gyakorlatban bizonyított előnye, hogy a termelésben foglalkoztatottak számára a fejlett ipari üzemekével azonos szintű szociális ellátást tud biztosítani. Igen fontos és talán egyetlen szakember által sem vitatott gazdasági és egyben népgazdasági eredménye, hogy a választékolási munka a jobb munkafeltételek biztosítása következtében javul. Emelkedés jelentkezik az értékesebb választékok részarányában, javul az ipari feldolgozásra alkalmas faanyag mennyiségi hányada, s az előzőekkel párhuzamosan jelentkezik a fahasználati munka termelési értékemelkedése. A faanyagkoncentráció ténye forradalmi változást hoz és lehetőséget biztosít az egyes feladatok elvégzéséhez az eddiginél többszörösen nagyobb teljesítményű gépek alkalmazására. A munkatermelékenység ugrásszerű további növelésére nyílik így széles körű lehetőség. A rendelkezésre álló külföldi tapasztalatok adatai és az egyes erdőgazdaságok által készített előzetes kalkulációk arra mutatnak, hogy nemcsak a tevékenység egészének summázott költségeiben, de magában az anyagmozgatási költségben is fajlagos csökkenés érhető el. Ma még gyakorlatilag nem kellőképpen bizonyított, de várhatóan biztosítható előny lesz megfelelő munkaszervezés esetén az erdőterület biológiai értékeinek fokozott megóvása, az újulat fokozott védelme, a termőtalaj nagymértékű tömörítésének elkerülése is.

Mindezek az előnyök abban az esetben biztosíthatók, ha a hosszúfás, részben hosszúfás, a fakitermelést és szállítást nagy egységekben megvalósító fahasználati módszer koncentrállt rakodói üzemből való teljes felkészítéssel párosul. A hosszúfás fakitermelés és szállítás megvalósítására számos haladó és értékes kezdeményezés történt már erdőgazdaságainkban, az igényeket minden tekintetben kielégítő, korszerű központi rakodói üzem azonban mind ez ideig még nem létesült.

A koncentrállást sürgető külső tényezők

Az előzők során a fakitermelésben az anyagkoncentráció megvalósítását követelő és sürgető belső tényezőket vizsgáltuk. Ahhoz, hogy elgondolásaink helyességét és megvalósításuk lehetőségét valójában mérjük fel, szükséges a külső tényezők vizsgálata.

A fahasználati munkák a népgazdaság területén legszorosabban a szállítási ágazat munkájával kapcsolódnak. Fejlesztési elgondolásaink helyességét vagy helytelenségét alapvetően meghatározzák, hogy azok mennyiben felelnek meg a kapcsolódó ágazatban ható fejlesztési törekvéseknek. Az elmúlt időszakban — zömmel 1960 óta — mind több erdőgazdaságnál jelentkezett a kis forgalmú rakodók összevonására való törekvés. Ez a törekvés legtöbb esetben egybeesett a rakodók és berendezéseik korszerűsítésére való igénnyel, s nem egy esetben a fafeldolgozás megvalósításával. Az erdőfeltárási alapterv készítési munkája — mely munka ma már az állami erdőgazdaságok területének valamennyi jelentős tájegységére kiterjed — a természetes gravitáció figyelembevételével jelölt ki forgalmi csomópontokat, rakodókat. Így, az évenként várható termelési volumen meghatározásával, az üzemi szállítási vonalak irányának és az építésre javasolt feltárási vonalak kijelölésével erdőgazdálkodási szempontból biztos alapot szolgáltatnak a távlatban fejlesztésre alkalmas rakodók megválasztására.

A belső alapokon nyugvó törekvések azonban nem bontakozhattak ki hatékonyan mindaddig, amíg a vasúti szállítás körzetesítési koncepciói ki nem alakultak. A közlekedéspolitikai elgondolások az 1966. év elején ismertetett „Körzeti állomási rendszer”, majd 1967. év közepén a KPM kutató intézetei által kidolgozott „Kocsirakományú áruforgalom körzetesítésének tervvázlata” néven ismert munkákban kerültek hivatalosan meghatározásra. 1968. január hónapban készült el a rakodói üzemek kialakítása szempontjából szintén jelentős „Kisforgalmú vasútvonalak racionalizálása” c. közlekedéspolitikai elgondolás. A körzetesítési elgondolások azon a törekvésen alapulnak, hogy a vasúti szállítókapa-
citás növelését első ütemben a kisforgalmú vasútállomások áruforgalmának fokozatos beszüntetésével kell elérni. Az országos vasúthálózat 7,1 km-es állomás-sűrűségét 13,0 km-re kívánják növelni. Ez átlagosan az állomások felének áru-
forgalom szempontjából való megszüntetését jelenti.

Az erdőgazdasági faanyagforgalom szempontjából első menetben már részletes vizsgálatra kerültek a megszüntetésre javasolt feladó állomások. *A vizsgálat számszerű eredményei azt mutatják, hogy alapvető ellentmondás és érdekellentét a közlekedéspolitikai elgondolás és az erdőgazdasági érdekek között viszonylag kevés helyen áll fenn.*

A megszüntetésre javasolt 514 állomásból az erdőgazdaságok — 1966. évi adatokat figyelembe véve — 144-en végeztek faanyagforgalmazást. A vizsgálódások alapján a 144 állomás közül 88 állomás megszüntetése lényeges erdőgazdasági érdeket nem sért. 17 szolgálati hely felszámolása végrehajtható, ha a helyettesítésre kijelölt állomásokon a MÁV a szükséges műszaki feltételeket biztosítja. 14 szolgálati helyen szükséges az erdőgazdaságnak az iparvágányengedélyesek közé való felvétele a műszaki feltételek egyidejű biztosításával. 25 olyan feladóhely van a megszüntetésre előirányzott állomások közül, ahol a megszüntetés alapvető erdőgazdasági érdekeket sértene, s ezért azt előirányozni nem lehet. Helyenként lényegesen súlyosabban érinti a faanyagforgalmazást a kisforgalmú vasútvonalak felszámolására kidolgozott elgondolás. A felszámolásoknak a népgazdasági szállítási ágazat szempontjából való indokoltságát az adja, hogy az országos vasútvonalhossz mintegy 25%-án — a kisforgalmú vonalakon — az országos vasúti forgalmi feladatnak csak 1,22%-a bonyolódik. Ezért ezeken a vonalakon a gazdaságtalanná vált vasútüzemi tevékenységet 1970-től kezdődően tervezik fokozatosan beszüntetni.

Belső és külső ösztönzők koordinálási lehetőségei

A faanyagforgalmazás koncentrálására ható tényezők vizsgálata azt bizonyítja, hogy az erdőgazdálkodásban kialakuló fejlesztési koncepciók ezen a te-

rületen egybeesnek a vasúti fel- és leadóállomási forgalom koncentrálására irányuló törekvésekkel. Ebből a megfontolásból kiindulva vetettük egybe most már konkrétan az erdőgazdasági faanyagforgalom koncentrációjára vonatkozó lehetőségeket a fenntartásra előirányzott MÁV feladóállomások hálózatával. A rendelkezésre álló erdőfeltérési alaptervek adatai alapján a számításba vehető — általában évi 25 000—30 000 m³ feletti — nagyforgalmú szállítási gócpontokat vettük számításba, s az ott kialakítható koncentrált rakodói üzem megvalósíthatóságának realitása szerint kategorizáltuk ezeket a feladóállomásokat. A kisforgalmú vasútvonalak esetleges felszámolásának kihatásait, mivel az erre vonatkozó tárcsa-álláspont véglegesen még nem alakult ki, egyelőre figyelmen kívül hagytuk.

I. Az első csoportba soroltuk azokat a koncentrált rakodói üzem kialakítására alkalmas helyeket, ahol az erdőgazdaságok a fafeldolgozó üzemmel együttesen kialakítandó telepek létrehozását lényegében már megkezdték s a megvalósítás közvetlen közeli terveikben szerepel. A faanyagmozgatási-szállítási munkában ugyanakkor már részben megteremtették a nagy egységekben való beszállítás előfeltételeit (Mátramindszent, Franciavágás, Zalahaláp, Olaszliszka).

II. A második csoportba soroltuk azokat a helyeket, ahol az erdőgazdaságok lényegében már létrehoztak, illetve kiépítettek rakodókat a szükséges mélyépítési létesítményekkel és általában fafeldolgozóüzemmel együttesen. A következő fejlesztési időszak munkája a központi manipuláció műszaki feltételeinek megteremtése s az anyagmozgatási, tárolási technológiák korszerűsítése lesz a fafeldolgozó tevékenység bővítésével és további korszerűsítésével egyidejűen. (Csömödér, Verőce, Nagykanizsa, Szentbalázs, Bak, Pörboly.)

III. A harmadik csoportba tartozó rakodók éves forgalma indokoltá teszi a koncentrált rakodói üzemből való felkészítést, s egyidejűleg a feldolgozásra alkalmas faanyagok helyben való ipari hasznosítását. Ugyanakkor itt már meglevő — helyenként további korszerűsítést igénylő — faipari üzemek vannak. A fejlesztés következő időszakában döntő kérdés lesz, hogy az erdőgazdálkodási és fafeldolgozási érdekek itt megfelelően összehangolásra kerüljenek. A népgazdaság egyetemes érdekei ezeken a helyeken is megkívánják a párhuzamos fejlesztések elkerülését. Ezért szükségszerű biztosítani, hogy a központi rakodói üzemből manipulálás során nyert fafeldolgozásra alkalmas anyagmennyiség — és nemcsak a rönk — a legminimálisabb anyagmozgatási-szállítási ráfordítással kerüljön a fafeldolgozó üzembe. Az átadási árak mind a fahasználat, mind pedig a fafeldolgozás számára megfelelő gazdasági eredményt kell hogy biztosítsanak. (Felnémet, Lenti, Ládi, Pálháza, Pusztavám, Vinyesándormajor.)

IV. Ebbe a kategóriába tartozó koncentrált rakodói üzemek kialakítása várhatóan csak később, a IV. ötéves terv második felében fog megtörténni. (Mecsekjános, Recsk, Marcali, Szár, Szilvásvár.)

A koncentrált rakodói üzemek kialakítása természetesen helyenként eltérhet — és el is fog térni — a fenti kategóriába sorolástól. A felmérés azonban feltétlenül alkalmas a nagyságrendek érzékeltetésére. A számításba vett rakodók éves faanyagforgalma ugyanis nagyságrendileg egy millió m³-t tesz ki. Ha figyelembe vesszük a korszerűen kiépített rakodói üzem szívóhatását, amikor a komplex eredmény érdekében többlet szállításokat is elő lehet irányozni, a rakodók forgalma el fogja érni az évi másfél millió m³-es mennyiséget. Az állami erdőgazdaságok faanyag forgalmának 30—50% közötti mennyisége tehát várhatóan a koncentrált rakodókon keresztül bonyolódik majd le. Ez az arány feltétlenül szükségessé teszi annak mérlegelését is, hogy az anyag koncentráció mi-

lyen mértékű fafeldolgozási tevékenységet tesz indokolttá, de egyben szükség-szerűvé is ezekben az üzemekben.

A fafeldolgozás lehetőségei

A koncentrált rakodókön forgalmazott éves faanyag mennyiség a vizsgált helyeken 30 000—80 000 m³/év értéket ér el. A helyi fafeldolgozásra előírán-yozható mennyiség megállapításához a nettó vastagfára vonatkoztatott rönk és fagyártmány feldolgozási fa hányadát statisztikai adatok alapján vizsgálva azt látjuk, hogy 1960—1965 között az összesített százalékos arány gyakorlatilag nem változott.

2. táblázat

**Rönk- és fagyártmányfeldolgozási fa
a nettó vastagfamennyiség %-ában**

Év	Rönk	Fa- gyártmányfa	Összes
1960	19,5%	16,6%	36,1%
1965	17,4%	18,4%	35,8%

Ha a táblázatosan közölt adatokat a jövő tendenciájára vonatkozóan is el-fogadjuk, a forgalmazott anyagmennyiségnek minimálisan 30%-át feldolgozásra alkalmasnak kell tekinteni. A központi manipuláció minőségjavító hatását, és a választékkialakításnak nemcsak a szabvány, de a feldolgozhatóság szempontjait is szem előtt tartó módját figyelembe véve azonban a forgalmazott mennyiség 40%-át is előirányozhatjuk feldolgozásra. A központi rakodói üzemekben tehát az előbbi adatok alapulvételével 12 000—32 000 m³/év nagyságrendben fog ren-delkezésre állni a feldolgozásra alkalmas alapanyag. Az itt kialakítható fafeldol-gozó üzemek tehát kis-, vagy legfeljebb középüzemeknek minősülnek. Tekintet-tel azonban arra, hogy az elkövetkező időszakban beruházási eszközök hiányá-ban nem lesz mód az elvileg ideális néhány nagy kombinát keretében működő, vertikális feldolgozást is biztosító nagyüzemek létesítésére, a fejlesztésnek a reá-lis lehetőségét szükséges előirányozni. Jelentkeznek természetesen azok az elő-nyök, melyeket az alapanyag szállítási költségeinek és az alapanyag feldolgo-zásra való előkészítésének költségeiben való megtakarítás ennél a megoldásnál törvényszerűen biztosít. Nem csekély megtakarítást jelent népgazdasági szinten a félkész vagy kész faárúknak részben helyi értékesítése esetén a termékek szál-lítási költségeiben való csökkenés is.

A meglevő fafeldolgozó kapacitások alapanyag ellátásában az újonnan lét-rejövő kapacitás alapvető problémát nem fog előidézni. Az állami erdőgazdasá-gok fakitermelése — az egyéb erdőhasználókat ebben az esetben figyelmen ki-vül hagyva, ahol szintén jelentős emelkedés lesz — 1970—1975 között 1 285 000 nettó m³-rel emelkedhet. Ez a növekedés átlagosan továbbra is 40%-os hánya-dot figyelembe véve mintegy 500 000 m³ mechanikai fafeldolgozásra alkalmas többletet jelent. Ugyanakkor a koncentrált rakodóként elsősorban szóbajöhető telephelyek egyharmadán már meglevő fűrészipari kapacitások vannak, itt tehát a párhuzamosság elkerülését biztosítani kell és új kapacitásokat nem szabad lét-rehozni. Ez egyben azt is jelenti, hogy a többlet faanyag feldolgozására — fi-gyelembe véve az adódó gazdasági többleteredményt is — nemcsak lehet, de kell

is megfelelő műszaki színvonalú, új fafeldolgozó üzemeket létrehozni a központi rakodók kiépítésével egyidejűleg.

A fafeldolgozás megvalósítása mellett meg kell oldani az egyre nagyobb mennyiségekben jelentkező kérgezési feladatok és hasítási munka gépesítését is.

A mechanikai fafeldolgozáson túlmenő egyéb ipari feldolgozási lehetőségek megvalósítása a beruházás magas eszközigényét tekintve — s gondolok itt első-sorban a faforgácslap gyártásra — esetenként alapos, körültekintő vizsgálatot és mérlegelést igényel.

Összefoglalva az elmondottakat megállapítható, hogy az erdőgazdasági fahasználati munkák korszerűsítésére és gazdaságosságának fokozására irányuló törekvések megoldási lehetőségei egybeesnek a vasúti szállítási ágazat korszerűsítésében jelentkező koncentrálni tendenciákkal. Reális lehetőség van arra, hogy az elkövetkező időszakban az állami erdőgazdaságok fakitermeléséből adódó alapanyag 30—50%-át korszerűen kiépített, megfelelő gépekkel és berendezésekkel ellátott, fafeldolgozási tevékenységet is folytató központi rakodó üzemekben forgalmazzák. Az ilyen irányú fejlesztés szükséges és egyben gazdaságos is. A program végrehajtása az erdőgazdaságok lelkes vezető szakembergárdájának közreműködésével és a rendelkezésre álló pénzügyi lehetőségek körültekintő felhasználásával rövid idő alatt is megvalósítható, s az egész fahasználati munkában kedvező irányú, gyors szerkezeti változást eredményezhet.

Дежэффи И.: СОЗДАНИЕ ЦЕНТРАЛИЗОВАННЫХ ЛЕСОСКЛАДОВ В ЛЕСНОМ ХОЗЯЙСТВЕ

Стремление лесного хозяйства к усовершенствованию лесозаготовительного производства и повышению экономичности его совпадают с усовершенствованием железнодорожного транспорта, характеризующимся тенденциями концентрирования. Имеются реальные возможности для того, чтобы в ближайшее время пуск в оборот 30—50% древесного сырья, заготавливаемого лесхозами, осуществляли по-современному устроенные, оснащенные подходящими машинами и оборудованием центральные лесосклады, занимающиеся и деревообрабатывающей деятельностью. Такое направление развития необходимо, оно одновременно и экономично и осуществимо в скором времени, повлияет положительно на лесозаготовительное производство и может повлечь за собой структурное изменение.

Dessewffy I.: DIE BILDUNG KONZENTRIERTER VERLADEPLÄTZE IN DER FORSTWIRTSCHAFT.

Die Möglichkeiten zur Lösung der Bestrebungen zur Modernisierung und zur Erhöhung der Wirtschaftlichkeit der forstwirtschaftlichen Holznutzungsarbeiten koinzidieren mit den Konzentrierungstendenzen des Eisenbahntransportzweiges. Es besteht eine reelle Möglichkeit dafür, dass im kommenden Zeitraum 30 bis 50% des Holzeinschlages der Staatlichen Forstwirtschaftsbetriebe in modern ausgebauten, mit entsprechenden Maschinen und Einrichtungen ausgestatteten, auch der Holzverarbeitung dienenden zentralen Verladeplätze umgesetzt werde. Eine solche Entwicklung ist nötig und auch wirtschaftlich, kann in kurzer Zeit realisiert werden und in der gesamten Holznutzungsarbeit eine günstige, schnelle Strukturveränderung ergeben.

Gondolatok gazdaságpolitikánk és a közgazdasági szabályozók összefüggéséhez

FILA JÓZSEF

Halász Aladár—Kozma Béla—Véssey Tibor e tárgykörben közreadott tanulmánya *Az Erdő* ez évi júniusi számában élénk gondolkodási folyamatot, gazdálkodásmegoldási variációkat vált ki. A tanulmány megállapításaihoz, következtetéseihez néhány megjegyzést tennék abban a reményben, hogy ezek helyes közgondolkodásunk kialakulását nem torzítják.

A vitára bocsátott tanulmányhoz tartozónak érzem Halász Aladár tollából *Az Erdő* ez évi áprilisi számában közölt gondolatok közül elsősorban az árkérdésre vonatkozó megállapításokat is, mert enélkül nem lenne érthető reflexióm.

Alapkövetelménynek tartom minden gazdálkodásban, hogy a döntési, elhatalmazási jogkörrel bíró vezető a működési területét érintő gazdaságpolitikai kon-